

УДК 37.013.42:001.891

Н. Д. КАБУСЬ

ОБҐРУНТУВАННЯ ІНВАРІАНТНОЇ МОДЕЛІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Обґрунтовано, що навчально-творча діяльність є важливим фактором позитивної соціалізації особистості. Запропоновано модель організації такої діяльності в процесі навчання.

Ключові слова: соціалізація, інваріантна модель, організація навчально-творчої діяльності.

Обосновано, что учебно-творческая деятельность является важным фактором позитивной социализации личности. Предложена модель организации учебно-творческой деятельности в процессе обучения.

Ключевые слова: социализация, инвариантная модель, организация учебно-творческой деятельности.

It's proved that educational and creative activity is important factor of person's positive socialization. The model of pupils' educational and creative activity organization in the teaching process is presented in the article.

Key words: socialization, invariant model, educational and creative activity organization.

Нині проблема успішної соціалізації молоді є однією з найактуальніших. Сьогодні характеризується як зростання можливостей для підростаючого покоління, так і впливом негативних факторів. Успіх людини в сучасному суспільстві безпосередньо залежить від її соціально-творчої активності, здатності оперативно творчо вирішувати проблемні ситуації, готовності до постійного особистісного розвитку та самовдосконалення.

Аналіз численних концепцій соціалізації свідчить, що соціалізація особистості здійснюється в трьох основних сферах — діяльності, спілкуванні та самосвідомості. Причому діяльність є вирішальною умовою і фактором розвитку особистості. Чим різноманітніша діяльність, до якої залучається особистість, тим більшого досвіду який знадобиться їй у подальшому навчанні та життєдіяльності, вона набуває. З урахуванням того, що соціалізація, з одного боку, передбачає набуття соціального досвіду, з іншого — здатність людини до подальшого розвитку культури, самореалізації, виявлення власної індивідуальності, творення самої себе в процесі входження до соціуму, важливим є системне залучення молоді до навчально-творчої діяльності протягом усього періоду навчання. Зауважимо, що обидва види

діяльності — творення і пізнання — мають бути невід'ємними, стосується це точних чи творчих предметів, оскільки таке поєднання забезпечує як ознайомлення з досвідом й культурою, вже набутими людством, так і формування особистості як суб'єкта культури, здатного до її подальшого розвитку. Крім того, навчально-творча діяльність має спрямовуватися на розвиток духовної особистості, здатної творити добро, жити в злагоді з іншими людьми й навколишнім світом. У зв'язку з цим поєднання, інтеграція в навчальному процесі пізнання, творчості й гуманізму набуває особливого значення, що сприятиме збереженню, оновленню та збагаченню культури.

Саме від якості організації такої діяльності в навчальних закладах залежить подальше соціальне становлення особистості, розвиток творчого й інтелектуально-духовного потенціалу підрастаючого покоління. У зв'язку з цим метою статті є обґрунтування інваріантної моделі, яка б відображала загальні закономірності організації навчально-творчої діяльності й могла б бути підґрунтям для розробки відповідної технології й конкретних засобів організації такої діяльності в навчальному процесі.

Як відомо, застосування теоретичного методу моделювання уможливорює проведення розумового експерименту, що дозволяє наочно уявити процеси та їх взаємозв'язок, передбачити результати, а також виявити найсуттєвіші фактори й закономірності розвитку певного явища для того, щоб потім створити умови для такого розвитку [4].

Вважаємо, що модель організації навчально-творчої діяльності (див. рис.) можна подати як вектори, що відображають: 1) особистість учителя, який цілеспрямовано організовує навчально-творчу діяльність учнів (вертикальний вектор); 2) особистість учня, що розвивається (горизонтальний вектор); 3) саму навчально-творчу діяльність, яка розгортається в просторі і часі (умовно позначено діагоналлю).

Так, учень є носієм суб'єктного досвіду, що характеризується певним рівнем знань, умінь, навичок, інтересів і потреб, які він має на початку організації навчально-творчої діяльності. Впливаючи на особистість учня, активізуючи його мислення, почуття та волю за допомогою узгоджених компонентів педагогічної системи (цілей, принципів, змісту, методів і форм спільної діяльності), а також спеціально розроблених дидактичних засобів, учитель організовує навчально-творчу діяльність, що являє собою суб'єкт-суб'єктну взаємодію, спільну діяльність учителя й учнів та учнів між собою, спрямовану на вирішення навчально-творчих завдань з поступовим посиленням ролі самоуправління учнів.

Охарактеризуємо компоненти педагогічної системи детальніше. Зважаючи на те, що навчально-творча діяльність має спрямовуватися на розвиток творчої, мислячої особистості, яка поєднує компетентність і духовність, при проектуванні відповідної педагогічної системи важливим є узгодження всіх її компонентів через наявність у кожному з них пізнавального, творчого

й гуманістичного складників. Так, метою організації навчально-творчої діяльності учнів є формування навчально-творчої компетентності, необхідної для подальшого успішного навчання й продуктивного життя в сучасному суспільстві, що характеризується прагненням і здатністю до пізнання та самореалізації у творчій діяльності, постійного саморозвитку й самовдосконалення. Це потребує інтегрованого розвитку не лише гуманістичних, когнітивних і творчих якостей особистості, а й здатності до самоорганізації власної діяльності.

У зв'язку з цим організація навчально-творчої діяльності має ґрунтуватися на принципах цілісності, гуманізму, діалогічності, природовідповідності, міждисциплінарної інтеграції, пріоритету спів- та самоуправління, самоактивності та саморозвитку, співтворчості педагога й учня та потребує оптимізації змісту навчання, посилення його творчо-діяльнісного компонента й формування досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу. Крім того, зміст передбачає інтеграцію знань різних предметів для забезпечення цілісності уявлень учнів про світ та усвідомлення можливості його творчого вдосконалення, а також має задовольняти вікові й індивідуальні запити учнів, сприяти зміцненню інтересу та мотивації до творчої діяльності, стимулювати їхню пізнавально-творчу активність, спонукати до роздумів (не містити надлишку чи надмірного дефіциту інформації), сприяти формуванню гуманістичної спрямованості особистості.

Це потребує застосування активних та інтерактивних методів навчання і всіх форм спільної діяльності — колективної, групової й індивідуальної, проведення нетрадиційних занять (прес-конференцій, змагань, театралізованих занять, конкурсів, заочних мандрівок та ін.), залучення до позакласних, факультативних занять, що створюють виключно сприятливі умови для творчого виявлення себе, своєї винахідливості, фантазії тощо, розкриття власної індивідуальності.

Підкреслимо, що досягнення прогнозованого результату й узагалі пробудження творчих можливостей, розкриття творчої індивідуальності потребують створення сприятливого психологічного мікроклімату, налагодження атмосфери індивідуальної та колективної творчості — створення творчого мікросередовища на заняттях як сукупності умов (орієнтація на творчість і відкритість, наявність сприятливої емоційної атмосфери, ціннісне ставлення до іншого, співробітництво та співтворчість, діалогічна взаємодія суб'єктів, ініціювання вільного вибору старшокласниками видів, форм, способів діяльності згідно з власними можливостями та інтересами), що сприяють активізації внутрішніх ресурсів особистості — її мотивації, мислення, почуттів, волі, творчого потенціалу.

Причому важливим є не лише створення, а й розширення творчого мікросередовища на заняттях, що сприятиме активізації природного процесу саморозвитку задатків й потенційних можливостей кожного учня. Це потребує залучення дітей до активної позаурочної діяльності — реалізації

творчих проєктів, проведення факультативних занять, предметних тижнів, організації свят, колективних творчих заходів, випуску газети, проведення конкурсів, фестивалів, театралізованих вистав, інсценування казок, постановки драматичних творів, що сприятиме збільшенню питомої ваги та видів творчої діяльності, розширенню тематичного змісту, створенню неформальної атмосфери спілкування, розширенню сфери взаємодії, найповнішої самореалізації особистості в актуальних для неї видах діяльності. Усе це розвиває творче мислення, збагачує почуття, насичує емоційне життя учнів, сприяє розвитку самостійності, здатності до самоуправління й самоорганізації власної діяльності.

Зауважимо, що в процесі моделювання для позначення навчально-творчої діяльності і суб'єктів навчального процесу нами цілеспрямовано обрано форму векторів з метою відображення динамічності системи, її розвитку в просторі та часі. Так, організація навчально-творчої діяльності вчителем передбачає поступове ускладнення цілей, засобів, методів і форм для переведення учнів на вищий організаційний рівень, а також постійне коригування на основі зворотного зв'язку (вертикальний вектор).

У моделі показано, що, взаємодіючи із середовищем, набуваючи навчально-творчих умінь і досвіду творчої діяльності, учні стають здатними до самоорганізації діяльності (діагональний вектор), яка поступово ускладнюється, розширюється й поглиблюється — самостійно ставлять і виконують складніші завдання, набувають потребу у творенні і пізнанні в життєдіяльності, прагнуть до саморозвитку, постійного збагачення й розкриття власної індивідуальності (горизонтальний вектор).

Відзначимо, що динаміка організації навчально-творчої діяльності вчителем, розвитку особистості й реалізації діяльності зумовлюється зміною видів управління, з поступовим переходом від прямого управління через співуправління до самоуправління учнями власною діяльністю, що покладено в основу виділення етапів відповідної технології (організаційно-творчого, розвивально-творчого, творчого саморозвитку).

Так, організаційно-творчий етап передбачає активізацію наявних творчих можливостей, особистісного потенціалу кожного учня, формування сталого інтересу до навчально-творчої діяльності, відкритості до середовища і спілкування. Це потребує реалізації особистісно орієнтованого підходу й прямого управління вчителя з елементами співуправління: використання диференційованих завдань, стимулювання учнів до вибору завдань, відповідно до власних можливостей, надання різного ступеня допомоги під час їх виконання, застосування позитивного зворотного зв'язку, оцінювання за номінаціями, що створює ситуацію успіху, сприяє формуванню ціннісного ставлення до власної діяльності та її результатів.

Розвивально-творчий етап спрямовано на поглиблення інтересу до навчально-творчої діяльності, розвиток навчально-творчих умінь, поступове опанування способів і стратегій творчої діяльності, екстеріоризацію

творчих досягнень учнів, створення й розширення творчого мікросередовища на заняттях, у процесі взаємодії з яким відбувається постійний розвиток особистості. Усе це потребує співуправління, творчої співпраці вчителя й учнів та учнів між собою й сприяє становленню навчального співтовариства, яке характеризується діалогічністю, здатністю до співробітництва і взаємозбагачення в спільній діяльності.

Етап творчого саморозвитку відображає перехід учнів на рівень самоорганізації власної діяльності й організації творчої діяльності інших через опанування методів, прийомів, стратегії творчої діяльності: учні здійснюють самостійний творчий пошук, виявляють оригінальність, гнучкість, нестандартний підхід до вирішення завдань, прагнуть до саморозвитку й самореалізації.

Як зазначалося, інтегрованим результатом організації навчально-творчої діяльності учнів є підвищення рівня їхньої навчально-творчої компетентності як інтегративного утворення, що базується на досвіді й особистісних якостях, характеризується прагненням і здатністю до творення та пізнання, постійної реалізації й розвитку власного потенціалу.

Зважаючи на те, що досвід являє собою сукупність знань, умінь, почуттів і волі, обґрунтовуємо емоційно-ціннісний, когнітивний та діяльнісний компоненти навчально-творчої компетентності, а також якості особистості, які розвиваються в навчально-творчій діяльності й зумовлюють її здійснення. Так, емоційно-ціннісний компонент характеризується сформованістю мотивації й емоційно-ціннісного ставлення до навчально-творчої діяльності. Когнітивний компонент визначається якістю знань учнів, зокрема такими її показниками як повнота і гнучкість знань (знання є основою творчості, у творчій діяльності відбувається розширення та збагачення наявних знань). Діяльнісний компонент навчально-творчої компетентності передбачає високий рівень пізнавально-творчої активності, здатність до саморозвитку й самоорганізації діяльності. Щодо особистісних якостей вважаємо, що організація навчально-творчої діяльності сприяє розвитку творчого потенціалу й гуманістичної спрямованості особистості, що передбачає ціннісне ставлення до себе, інших, світу в цілому, здатність до діалогу й співробітництва, особисту відповідальність за власні дії, спрямованість на досягнення позитивних, соціально значущих результатів навчально-творчої діяльності, що сприятиме збереженню духовно-культурних цінностей людства і подальшому творенню культури на засадах гуманізму.

Вважаємо, що розроблена модель дозволяє унаочнити загальні засади організації навчально-творчої діяльності на будь-якому предметі і є інваріантною, оскільки в її основі — загальнофундаментальні положення навчальної і творчої діяльності; вона відображає взаємозв'язок процесів під час організації навчально-творчої діяльності учнів, а саме:

1) органічний взаємозв'язок особистості й діяльності (діяльність — основа, засіб і вирішальна умова розвитку творчої особистості учня; організація навчально-творчої діяльності сприяє розвиткові всіх сфер особистості, формуванню її навчально-творчої компетентності);

2) інтеграцію процесів організації й управління (умовою ефективною організації навчально-творчої діяльності та переведення учнів на рівень самоорганізації є реалізація системи видів управління з поступовим переходом від прямого управління до самоуправління, що є підґрунтям формування творчої особистості) і, відповідно, — самоорганізації та самоуправління власною діяльністю (учень буде здатним до самоорганізації за умови набуття навичок самоуправління);

3) взаємозумовленість процесів організації і самоорганізації, а саме: від якості організації вчителем навчально-творчої діяльності учнів (постійне ускладнення і поглиблення завдань, стимулювання активності, ініціативності особистості, актуалізація її потреб у пізнанні, перетворенні, самореалізації, поступова передача управлінських дій учителя учням) залежить їхній вихід на рівень самоорганізації власної діяльності);

4) взаємозумовленість процесів самоорганізації діяльності та саморозвитку особистості (вихід на рівень самоорганізації діяльності можливий за умови саморозвитку особистості — розвитку її мотивації, пізнавально-творчої активності, мислення, почуттів, волі; водночас учень стає здатним до саморозвитку завдяки самоорганізації власної діяльності);

5) поєднання урочної та позаурочної діяльності для створення й розширення творчого мікросередовища в навчальному процесі, з виходом у позашкільний простір, коли учні самостійно організують власну діяльність поза навчальним процесом, прагнуть до удосконалення і самореалізації в постійному творенні і пізнанні, беруть участь у роботі Малої академії наук, олімпіадах, конкурсах, турнірах, творчо реалізують себе в життєдіяльності;

Таким чином, проведене дослідження дозволило обґрунтувати основні засади організації навчально-творчої діяльності учнів, на основі чого в подальшому може бути розроблена відповідна технологія й варіативні засоби організації такої діяльності, спрямовані на розвиток освіченої, гуманістично спрямованої особистості, реалізацію її творчого потенціалу, що є підґрунтям і умовою успішної соціалізації особистості в суспільстві.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ваховский А. О содержательной стороне социализационного процесса в современных условиях / А. Ваховский, С. Савченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. — 2005. — №1. — С. 4.
2. Голованова Н. Ф. Социализация школьников как явление педагогическое / Н. Ф. Голованова // Педагогіка. — 1998. — №5. — С.42–45.

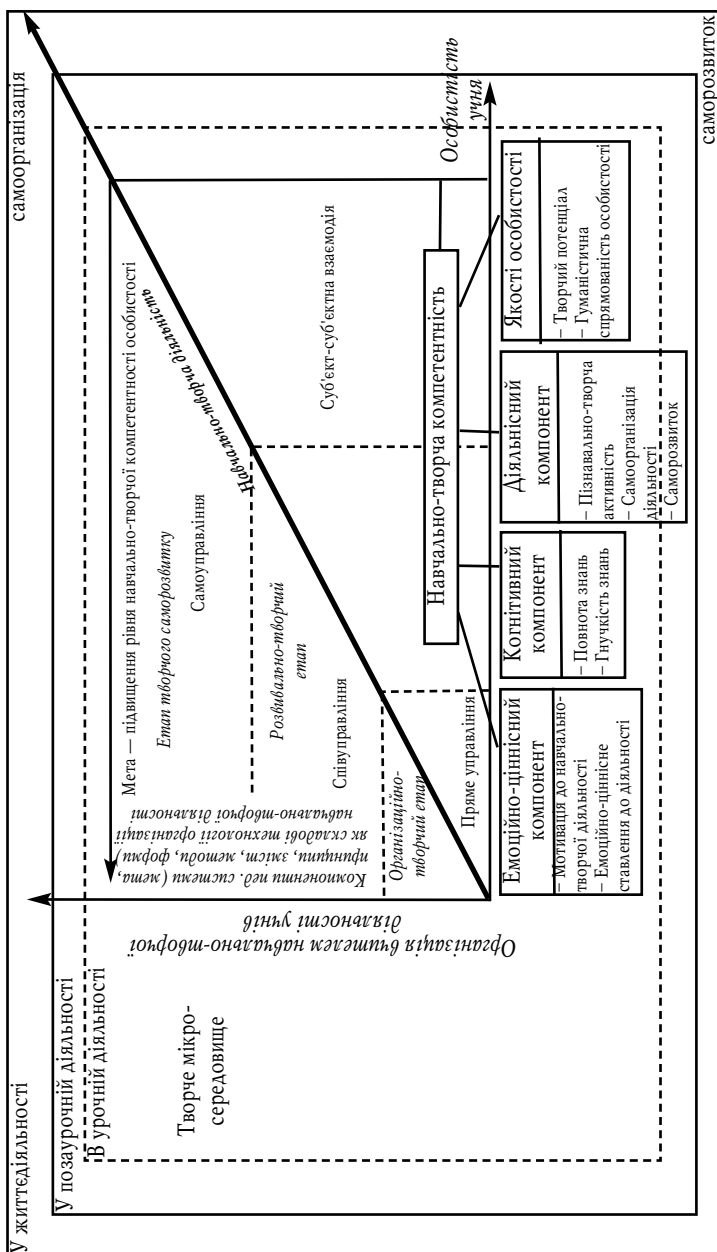

Рис. Інваріантна модель організації навчально-творчої діяльності учнів

3. Дмитренко Т. О. Педагогическая система: структура и законы функционирования / Т. О. Дмитренко // Понятийный аппарат педагогики и образования : сб. науч. тр. Вып. 2. — Екатеринбург, 1996. — С. 68–79.
4. Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества / А. Т. Шумилин. — М., 1989.
5. Яковлева Е. А. Развитие творческого потенциала личности как цель образования / Е. А. Яковлева // Мир психологии. — 1996. — №2. — С.145–151.

Надійшла до редколегії 06.11.2009 р.

УДК 378.013.42

Н. О. МАКСИМОВСЬКА

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБИСТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СОЦІУМІ

Розглядається проблема соціально-педагогічної підтримки особистості в динамічному інформаційному соціумі, яка полягає у формуванні комунікативної культури, активізації позитивного соціального розвитку особистості, нейтралізації негативних впливів засобів масової комунікації.

Ключові слова: соціально-педагогічна підтримка, інформаційний соціум, комунікативна культура, масові комунікації.

Рассматривается проблема социально-педагогической поддержки личности в динамичном информационном социуме, которая состоит в формировании коммуникативной культуры, активизации позитивного социального развития личности, нейтрализации негативных влияний средств массовой коммуникации.

Ключевые слова: социально-педагогическая поддержка, информационный социум, коммуникативная культура, массовые коммуникации.

The article includes the discussion of the problem of social-pedagogical support of the individual in a dynamic informational society, which includes the forming of communicative culture, activation of positive social development of the individual, neutralizing the influence of mass communication.

Key words: social-pedagogical support, informational society, communicative culture, mass communication.

За будь-яких часів головні досягнення суспільної діяльності визначаються зокрема їхньою впливовістю на формування гармонійно розвинутої особистості, здатної до ефективного функціонування в соціальному